

ДІАГНОСТИКА ЦІН В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

У статті розглянуто актуальність ринку продукції тваринництва в контексті формування продовольчої безпеки країни. Розкрито особливості диференціювання цін на регіональному рівні та показано необхідність виявлення основних економічних параметрів щодо їх регулювання. Виявлено причини цінової нестабільності на ринку продукції тваринництва та обґрунтовано пропозиції щодо їх усунення.

The paper shows the actuality of the animal products market in the context of the forming national food safety. The specialty of price differentiation on the regional level is described, and also shown the need of defining the main economic parameters of price regulation. The reasons of price instability on the animal products have been found out and some measures concerning their removal have been suggested.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Механізм формування та розвитку ринку продукції тваринництва слід розглядати як складну консолідовану систему, що об'єднує взаємодію виробників сільськогосподарської продукції та ринкових інститутів з метою гарантованого доступу населення до продуктів тваринного походження в кількості і якості, достатній для здоров'я населення. Суттєвий вплив на цей механізм справляє ціна, як гнучкий інструмент і водночас досить могутній важіль управління діяльністю аграрних підприємств на загальному та регіональному рівнях. Саме тому діагностика цін дає можливість встановити причини виникнення різних негативних явищ, які знижують ефективність діяльності підприємства та дозволяє визначити, які конкретні заходи необхідно вжити для забезпечення сталої роботи підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Окремі аспекти діагностики цін в умовах розвитку ринку продукції тваринництва ґрунтовно висвітлено в сучасній економічній літературі П. Гайдуцького, М. Зубця, С. Колотухи, В. Месель-Веселяка, В. Осецького, П. Саблука, В. Ситника, О. Шпичака, В. Худавердієвої, О. Шуста та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на велику кількість проведених досліджень, трансформаційні процеси ринкової економіки вимагають подальшого наукового пошуку інформації щодо формування цінового ланцюга в аграрній сфері з обов'язковим визначенням пріоритетності тваринницької галузі на регіональному рівні.

Постановка завдання. Мета статті полягає у якісній діагностиці цін в умовах формування ринку продукції тваринництва. Об'єктом дослідження є процес аналізу цінового механізму формування ринку продукції тваринництва. Методика дослідження охоплює систему статистико-економічних методів в поєднанні із абстрактно-логічним системним та методом порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок продукції тваринництва є вразливим для низки ризиків та тенденцій економічного характеру з потенціалом виникнення значного негативного впливу на сільське господарство. Забезпечення життєздатності ринку продукції тваринництва та його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни є основними цілями поточної стратегії розвитку аграрної сфери.

Загальна ситуація на ринку продукції тваринництва Житомирської області доволі складна через недостатній рівень формування виробничого потенціалу

сільськогосподарських підприємств, відмови держави від стимулюючого регулювання виробництва і продажу, недосконалості цінового механізму як мотиваційного чинника виробництва продукції. У результаті пропозиція є нестабільною протягом останнього періоду та має суттєві відхилення за роками (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка реалізації продукції тваринництва на аграрний ринок
Житомирської області [1]

Показники	Роки				2012 р. до 2009 р., %
	2009	2010	2011	2012	
Худоба та птиця (у живій вазі) тис. т.	13,9	14,1	12,6	14,8	106,5
Молоко та молочні продукти, тис. т.	67,6	68,8	66,4	82,4	121,9
Яйця, млн. шт.	89,9	87,5	61,2	49,4	54,9

Так, зокрема пропозиція молока та молочних продуктів у 2010 р. знаходилася на рівні 68,8 тис. тонн, однак у наступному році – зменшилася до 66,4 тис. тонн та до кінця 2012 р. – збільшилася до 82,4 тис. тонн, що на 22% більше показника 2009 року. Протягом останніх років більш ніж на 45% зменшилася пропозиція яєць, причиною чого могла також стати й спеціалізація аграрних підприємств даного регіону. Окрім цього динаміка останніх років свідчить про занепад галузей скотарства і птахівництва, рівень реалізації продукції яких впродовж чотирьох років збільшився лише на 0,6%.

Слід зазначити, що не стабільно-стійка пропозиція виробленої продукції є передумовою перманентних криз на аграрному ринку. Сільськогосподарські підприємці пріоритетним вважають виробництво менш затратних у технологічному контексті процесу виробництва таких видів продукції, що не потребують великої кількості матеріально-технічних ресурсів. Це порушує ринковий баланс, створює «перспективу» надлишкового виробництва і недостатності пропозиції продукції менш пріоритетних галузей.

Важливим економічним параметром ринкового середовища діяльності підприємств з виробництва продукції тваринництва є ціна, що представляє велике значення для споживачів товарів, тим самим координує відносини між підприємствами і товарними ринками.

Таблиця 2

Середні ціни реалізації сільськогосподарськими підприємствами (крім малих)
продукції тваринництва, грн. за т. [1]

Показники	Роки					2013 р. до 2009 р., %
	2009	2010	2011	2012	2013	
Худоба та птиця (у живій вазі)	10137,1	9989,5	12106,5	14316,1	11820,5	116,6
Молоко та молочні продукти (у перерахунку на молоко)	1759,3	2731,6	2897,2	2537,8	3321,5	188,8
Яйця за тис. шт.	376,6	375,7	384,8	481,8	531,6	141,2

Як свідчать дані табл. 2, впродовж останніх п'яти років найбільш суттєвих змін у ціні зазнали молоко та молочні продукти (на 88,9% більше у 2013 р. порівняно із 2009 р.).

За аналізований період простежувався дещо менший рівень збільшення середньої ціни реалізації яєць – 41%, худоби та птиці (у живій вазі) – 16,6%.

Така цінова нестабільність на ринку продукції тваринництва відбувається під дією стохастичного впливу використання матеріальних ресурсів, адже зміна ціни ресурсів на кілька відсотків спричиняє збільшення цін у рази. Господарства змушені піднімати реалізаційні ціни на продукцію, щоб запобігти збиткам. Специфічність тваринницької галузі також відображається у 70% рівні витрат на корми у загальній структурі виробничих витрат. В контексті викладеного варто зауважити, на думку В. Я. Месель-Веселяка, який зазначив, що «для підвищення рівня конкурентоспроможності в аграрному виробництві необхідно підвищити ефективність виробництва за рахунок зниження собівартості продукції й підвищення прибутковості галузі» [2, с.12]. Немає сумнів щодо того, що такий дисбаланс формування цінового механізму спричиняє нерівномірний розподіл фінансових ресурсів та викликає недоотримання прибутків сільськогосподарськими товаровиробниками, призводить до погіршення якості продукції, високому ризику банкрутства підприємств та інших негативних явищ.

Процес ідентифікування факторів, які мають вплив на формування ціни, не обмежуються лише матеріальними витратами. Аналіз цін слід розглядати з позиції покупців, що передбачає з'ясування того, чи спроможні вони заплатити за продукцію відповідно до очікувань сільськогосподарських підприємств і скільки таких покупців. При цьому необхідно розрізняти покупців індивідуальних та інституціональних, оскільки вони по-різному реагують на ціну [3]. Зниження життєвого рівня змусило багатьох українських споживачів відмовитися від звичного рівня споживання, звести свої потреби до мінімуму. Так, зокрема, попит на молоко та молочні продукти за останні п'ять років зменшився із 250,7 кг. на одну особу в рік до 237,5 кг. – при раціональній нормі споживання 380 кг на одну особу в рік. Лише на 15% збільшився рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів, та у 2012 р. становив 49,3 кг. на душу населення водночас коли норма споживання становить 82 кг. (рис. 1).

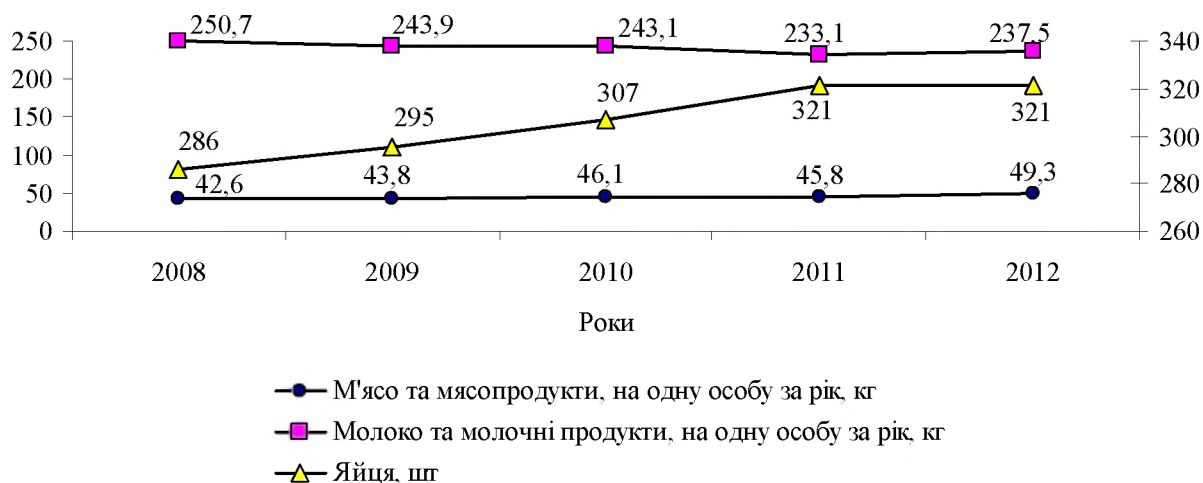

Рис.1. Динаміка споживання продукції тваринництва у Житомирській області

Варто зауважити, що задоволення потреби у відповідності з існуючими медичними нормами споживання продуктів харчування у м'ясі складає 63,4%. Статистичні дані вказують на те, що для українських громадян з найнижчими доходами, фактичне споживання харчових продуктів становить половину, а м'ясопродуктів – майже одну третину фізіологічної норми харчування. Враховуючи те, що ключовим аспектом вирішення проблеми продовольчої безпеки будь-якої країни є доступність повноцінного харчування, особливо для малозабезпечених верств населення, рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів України перебуває на порозі критичного рівня. Незмінним, впродовж

останніх років залишається той факт, що позитивне зростання частки окремих видів м'яса в структурі споживання припадає лише на курятину. З точки зору мікроекономічної оцінки таке явище можна охарактеризувати й тим, що ринок м'яса – це ринок монополістичної конкуренції, в якому домінуючою складовою є ринок курятини, що на загальнонаціональному рівні розвивається досить стрімко.

Така монополізація ринків призводить до катастрофічних втрат доходів товаровиробників і, як наслідок, до прогресуючої деградації аграрного сектора країни. Так, зокрема, розвиток свинарства та скотарства, на відміну від ринку курятини, внаслідок макроекономічної дестабілізації зазнає зменшення ефективності виробництва, втрачаючи власні оборотні кошти. Як відомо, таке становище робить аграріїв вкрай вразливими та не стійкими до внутрішніх та зовнішніх ризиків господарського середовища. Саме тому, одночасний спад виробництва і споживання перешкоджають роботі механізмів ринкового саморегулювання даних галузей, у тому числі і їх конкурентних стимулів. При цьому підприємства змушені підвищувати ціни на свою продукцію для одержання прибутку в умовах спаду виробництва та низького платоспроможного попиту населення.

Важливим залишається і той факт, що успішними на ринку продукції тваринництва можуть бути не лише підприємства із достатнім володінням основних чинників виробництва. В умовах трансформації, визначальними для них стають фактори такі, як: економічна діяльність, урядова ефективність, бізнесова активність, розвинута інфраструктура та високий рівень мотивації. Протягом періоду реформ, сукупний вплив перерахованих чинників негативно позначився на результатах діяльності. Про це свідчать показники табл. 3, де вкрай критичною спостерігається тенденція виробництва м'яса ВРХ (рівень рентабельності в країні та в Житомирській області до 2011 року мав від'ємне значення більше 35%) і м'яса свиней (позитивним цей показник був лише на рівні країни у 2009 році – 12,1% і у 2012 році – 2,0%). Натомість виробництво молока і молочних виробів мало протилежний характер (у 2011 році – близько 20%). У період за 2009–2012 років найбільш рентабельними були сільськогосподарські підприємства, що виробляли яйця курячі. Разом з тим рівень рентабельності м'яса птиці має негативну динаміку, що пов'язано в першу чергу із спеціалізацією виробництва в умовах диверсифікації як в країні, так і на регіональному рівні зокрема.

Таблиця 3

Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах, %, [1]

Роки	Регіон	Види продукції				
		Молоко і молочні продукти	М'ясо ВРХ	М'ясо свиней	М'ясо птиці	Яйця курячі
2009	Україна	1,4	-32,9	12,1	-22,5	13,1
	Житомирська обл.	-4,6	-35,5	-22,8	-28,2	11,1
2010	Україна	17,9	-35,9	-7,8	-4,4	18,6
	Житомирська обл.	14,3	-35,8	-10,9	-53,4	-7,1
2011	Україна	18,5	-24,8	-3,7	-16,8	38,8
	Житомирська обл.	20,9	-26,1	-14,3	-65,6	-8,5
2012	Україна	2,3	-29,5	2,0	-7,2	52,6
	Житомирська обл.	4,7	-32,7	-3,4	-36,4	9,9

Таким чином діагностика цін в умовах формування ринку продукції тваринництва характеризується складною структурою. Доцільність її оптимального відображення ґрунтується на прийнятті великої сукупності правильних управлінських рішень. Крім цього варто погодитися із думкою В. А. Худавердієвою, яка у даному контексті зазначає про невід'ємність політичних рішень щодо встановлення рівнів підтримки, квот виробництва,

співвідношення цінових і нецінових заходів, що регулюються, а також співвідношення каналів цінової підтримки. Узагальнення світового досвіду дає можливість ідентифікувати два таких канали: позичкова ставка й цільова ціна, які використовують принципово різні економічні функції [4, с.23–25].

Доповнити зазначену думку слід концепцією ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, в якій зазначається [5, с.3–20]:

- на всіх етапах перехідного періоду необхідно поєднувати принцип вільного формування цін з економічним регулюванням їх державою;
- в умовах лібералізації цін важливе значення має врахування державою рівня платоспроможності населення, тому що істотне відставання попиту населення на продовольство зумовлює штучну кризу перевиробництва продукції тваринництва і скорочення її обсягів;
- ціновий механізм повинен стимулювати підвищення якості вироблюваної в країні продукції до рівня світових стандартів;
- на перших етапах вступу нашої країни до світового ринку виникає необхідність введення протекціонізму цін на вітчизняну продукцію тваринництва порівняно з імпортними.

Висновки і перспективи подальших розробок. Економічна ситуація та наявні недоліки у реформуванні ринку продукції тваринництва, інфляція та нестача матеріальних ресурсів, відсутність ефективного впливу держави на системні прогнози щодо майбутньої кон'юнктури призвели до дестабілізації ринкових механізмів ціноутворення.

Разом з тим, деякі економісти-аграрники [6, с.210] зазначають, що наявний потенціал тваринництва, досвіду і традицій м'ясопродуктового підкомплексу України повинен бути орієнтованим на експорт. Згідно з прогнозними даними у 2015 р. він зможе запропонувати на зовнішній ринок 265,2 тис. тонн м'яса (у забійній вазі), в 2020 р. – 488,3, а у 2030 р. даний показник становитиме 778,9 тис. тонн. Тому досягти таких прогнозних змін можна лише за умови нагальної реакції держави на невиправдану нестабільність і нерегульованість ситуації на ринку продукції тваринництва, яка створює «дискомфорт» для споживача у ціновому аспекті. Створення сприятливих правових і економічних умов його розвитку, конкретизація та відкритість обґрунтованих пропозицій щодо регулювання та підвищення ефективності функціонування – стимулюватиме інтерес підприємців до відновлення та налагодження безперебійного процесу виробництва. Системність і виваженість таких заходів в подальшому забезпечать належне формування ціни на продукцію тваринництва з урахуванням якісних параметрів та надасть можливість її просування на зовнішній ринок.

Список використаної літератури

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Месель-Веселяк В. Я. Дохідність і розширене відтворення в агропромисловому виробництві / В. Я. Месель-веселяк // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 12.
3. Аналіз цін з позиції оточення, покупців, посередників і конкурентів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ws / 1869072551913/marketing / vstupniy etap_analizu _tsin](http://ws/1869072551913/marketing/vstupniy_etap_analizu_tsin).
4. Худавердієва В. А. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств / В. А. Худавердієва // Економіка АПК. – 2009. – № 11. – С. 23–25.
5. Саблук П. Т. Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / П. Т. Саблук, В. Я. Масель-Веселяк, М. Я. Дем'яненко та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ» УААН. – Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 3–20.
6. Зубець М. В. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М. В. Зубець, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011.–1008с.

Стаття надійшла до редакції 30.05.2014.